

UDK 351.74(497.11)"184"

352.07(497.11)"184"

Pregledni rad

BEOGRADSKA VAROŠKA POLICIJA U DOBA USPOSTAVLJANJA VLASTI USTAVOBANITELJA

Ivana Krstić Mistrizdelović *

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Miroslav Radojičić **

Fakultet bezbednosti, Univerzitet Obuda, Budimpešta, Mađarska

Sažetak

U radu se analizira sadržina propisa o radu beogradske policije iz 1840. godine u okviru društvenih i političkih prilika u Kneževini Srbiji na početku ustavobraniteljske vladavine. Knez Mihailo Obrenović preuzeo je upravu zemljom u bitno izmenjenoj ustavnoj situaciji, stvorenoj donošenjem Ustava 1838. i odlaskom iz Srbije kneza Miloša 1839. godine. Ustavom obezbeđena prevlast Državnog saveta kao oligarhijskog tela nad knezom u praksi je određenim uredbama proširena i protivno ustavu. Pokušaj kneza u takvoj situaciji da odbrani svoja ustavna ovlašćenja u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti i uspostavi ravnotežu u odnosima sa Svetom nije uspeo. O tome svedoči i donošenje propisa kojim beogradska policija, u Miloševo vreme podređena neposredno knezu, dolazi pod nadležnost resornog ministarstva. S druge strane, Uredba o dužnostima uprave varoši Beograda iz 1840. deo je široke zakonodavne aktivnosti ustavobranitelja usmerene na uspostavljanje razgranatije i trajnije državne organizacije. Primenom istorijskog i sociološkog metoda, kao i metoda analize i sinteze, indukcije i dedukcije, autori objašnjavaju motivaciju za izdavanje ovog propisa čija je sadržina bila presudno determinisana interesima tadašnje političke elite u Srbiji.

Ključne reči: uredba, Uprava varoši Beograda, ustavobranitelji, knez Mihailo.

* Docent, ivana.mister@gmail.com.

** Dr, dr.mradojicic@gmail.com

Uvod

Starešinske borbe vođene tokom prve vladavine kneza Miloša u cilju bržeg i lakšeg ostvarivanja ekonomskih interesa, sticanja i uvećavanja bogatstva, odvijale su se u okviru povlašćenog sloja stanovništva. Postepeno se taj povlašćeni sloj konsolidovao kao ekonomsko i političko okruženje kneza Miloša, sa koje pozicije je podrškom mera centralizacije vlasti uspeo da se oslobodi nahijske i knežinske opozicije. Karakter i značaj ustanova i oblika duboko ukorenjene i tradicionalno upražnjavane narodne samouprave bitno je izmenjen, čak i kada su one iz političkih razloga zadržane i prividno funkcionisale.³ Želje naroda mogle su se čuti samo kada je knezu Milošu bilo potrebno da starešinama zapreti narodnim otporom koji je mogao da kanališe i upotrebi protiv njih. Narod koji je ekonomski uništavan i politički eliminisan iz odlučivanja pružao je otpor merama centralizacije bunama, a razrešavanje sukoba narodnih i vlasničkih interesa gušenjem buna omogućavalo je učvršćivanje vlasti, koja i uslovima samo faktičke samouprave poprima oblik države vlasti.

Prelomni trenutak u razvitku društvenih i političkih odnosa u Miloševoj Srbiji bila je Đakova buna 1825. godine, koja je svojim političkim programom ukazala na pravce daljeg razvoja odnosa između kneza Miloša, starešina i seoske buržoazije. Zakonitost i ustavnost, zahtev prepoznat od strane svih učesnika bune – seljaštva, starešina i seoske buržoazije, objektivno je značio osiguranje državnim aparatom i pravnim poretkom samo perspektive starešinske oligarhije. Prepuštanjem kneza starešinskoj oligarhiji da se obračuna sa seljačkim masama u buni, uspostavljeni su temelji budućeg ustavobraniteljskog režima. Na tako stečenim povoljnim pozicijama starešinska oligarhija dočekala je priznanje samouprave Srbije hatišerifom 1830. i ustanovu Državnog saveta u kome se počinje organizovati kao vlast.

Sa formalnim utemeljenjem u odredbama hatišerifa, starešinska oligarhija sve odlučnije zahteva korenite reforme u pravcu uvođenja državnih i pravnih ustanova. Pod pritiskom ovih zahteva knez Miloš pristaje i sprovodi donošenje prvog srpskog ustava 1835, kojim je ustavno pitanje o sistemu vlasti rešeno uvođenjem principa podele vlasti i ukidanjem samoupravnosti naroda. Suspendovanjem ovog ustava nisu suspendovani i zahtevi starešinske oligarhije. Popečiteljstvo unutreni dela⁴ je opstalo i nakon ukidanja ustava. Ukazom kneza Miloša od 10. jula 1835. je umesto Suda Narodnog Srbskoga ustrojen Državni Sovjet, koji je imao da „održava ličnu slobodu, javni mir i poredak, da se stara o obdržanju života, zdravlja i rasprostranjeniju lepog običaja narodnog“ i bio ovlašćen da naređuje i rešava sve što se odnosi na „nabljudavanje policije dnevnog mira i poretka“.⁵

Dovoljno jaka i odlučna da stane na put kneževoj ličnoj vladavini, starešinska oligarhija je svoj politički program ostvarila 1838, kada je izvojevala donošenje Turskog ustava. Ustavom ustanovljenu zakonodavnu i izvršnu vlast Državnog saveta iznad kneževe, starešinska oligarhija će u praksi učiniti efikasnom izgradnjom državnih i pravnih ustanova i sebi odanom davanjem sinekura i mesta u uspostavljenom glomaznom bi-

3 „Starešinske i opštenarodne skupštine, sastavljene od starešina svih nahija ili od starešina koje su sa sobom trebale da povedu viđenije trgovce, kmetove i sveštenike, su služile da se narodu saopšte naredbe za celu zemlju ili opšti razrez poreza...“. S Stojičić, *Borbe za skupštinski sistem u Srbiji 19. veka*, objavljeno u *Srbija 1804–2004*, Niš, 2005, str. 102.

4 Ministarstvo unutrašnjih dela je, pod nazivom *Popečiteljstvo*, formalno organizovano 1834. godine, kada i ostala četiri ministarstva Kneževine Srbije – pravosuđa i prosvete, finansija, vojske i inostranih dela. R. Ljušić, *Kneževina Srbija 1830–1839*, Beograd 1988, str. 221.

5 B. Milosavljević, *Uvod u policijske nauke*, Beograd 1994, str. 55.

rokratskom aparatu. Knez Miloš je za dvadeset godina vladavine jednu slabo pismenu i krajnje uprošćenu policijsku organizaciju uzdigao na sasvim zadovoljavajući nivo. Pri kraju njegove vladavine bila je to administracija „sposobna da se brine o poretku u državi, da pruži zaštitu od spoljnih opasnosti, ali i da prikuplja poreske dažbine, neophodne za funkcionisanje ukupne državne strukture.“⁶ Ustavobranitelji su nasleđen Milošev policijski aparat usavršili pokušajem iskrenijeg i trajnijeg vezivanja činovničkog staleža za državnu vlast, a mnogo su uradili i na formalnom ozakonjavanju uzvišenog položaja policijske vlasti nad narodom. Policija je u periodu vladavine ustavobranitelja činila celokupnu državnu upravu u Srbiji, obavljajući osim strogo policijskih i brojne političke, ekonomske, vojne, sanitetske i finansijske dužnosti.

Poseban značaj u policijskoj strukturi Kneževine Srbije imala je prestonička policija, u nekoliko navrata regulisana Miloševim propisima. Ustavobranitelji su ubrzo po preuzimanju vlasti organizaciju i nadležnosti policije varoši Beograda prilagodili sopstvenim potrebama. Uredba o dužnostima Uprave varoši Beograda iz 1840. u ovom radu analizira se u sklopu širih društveno-političkih prilika, kao deo ustavobraniteljskih mera usmerenih na ograničavanje vlasti kneza u korist Saveta, ali i kao deo nastojanja da se Srbija pravnim uobličavanjem vlasti, pa i policijske, transformiše u modernu državu.

1. Zakonodavna aktivnost ustavobranitelja i knez Mihailo

Ustav Knjažestva Srbije od 1838, poznat kao „turski ustav“, obnarodovan sultanskim hatišerifom u decembru 1838, formalno je važio do 1869.⁷ Vrhovna vlast kneza je ustavom znatno ograničena u korist Državnog sovjeta. Osnovna ideja tvoraca ustava bila je da se uvede ograničena ustavna monarhija sa znatno smanjenom ulogom kneza, ali to ograničenje vladalačke vlasti nije pretpostavljalo ni punu demokratizaciju vlasti ni obezbeđivanje klasičnih demokratskih prava i sloboda građana.

Ustavom predviđen princip podele vlasti nije dosledno sproveden, jer je izostalo razgraničenje između zakonodavne i izvršne vlasti koje su pripadale knezu i Sovjetu. Knez je zakonodavnu vlast delio sa Sovjetom, a umesto vrhovne izvršne vlasti imao je pravo da postavlja sovjetnike i činovnike, izdaje im naredbe i uputstva. Sovjet od 17 sovjetnika je po ustavu zakonodavni organ zajedno sa knezom, ali ima i izvršnu vlast: ovlašćen je da određuje plate činovnicima i uvodi nova zvanja, da kontroliše rad ministara i donosi budžet. Vladu su činili ministri unutrašnjih poslova, pravde i finansija koje je postavljao od kneza, ali pod kontrolom Sovjeta.⁸ Činovnici su po ustavu dobili status državnih organa, nisu mogli izgubiti službu ni biti degradirani bez sudske presude a izuzeti su i od telesnog kažnjavanja.

Odredbom po kojoj nijedna uredba ni naredba nije mogla biti izdata bez saglasnosti Sovjeta, a naročito odredbom o stalnosti i nepokretnosti sovjetnika, suštinski je

6 V. Jovanović, *Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije (1882–1903)*, doktorska disertacija u rukopisu, odbranjena na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2005, str. 20.

7 Odredbe Turskog ustava o organizaciji vlasti faktički su stavljene van snage tzv. ustavnim zakonima donetim za vreme druge vladavine kneza Mihaila Obrenovića, ali je Ustav u celini ostao na snazi do donošenja novog Ustava 29. juna 1869. godine.

8 Sudska vlast odvojena je od zakonodavne i izvršne i poverena sudovima. „Očigledno je da Miloševoj opoziciji striktan princip podele vlasti nije odgovarao, jer bi ostavio neokrnjenu izvršnu vlast knezu“. Lj. Kandić, *Ustav od 1838. godine („Turski ustav“)*, objavljeno u *Ustavi Kneževine i Kraljevine Srbije 1835–1903*, SANU Izvori srpskog prava VIII, Beograd, 1988, str. 65.

obezvredjen niz ustavom predviđenih funkcija kneževе vlasti. Ustavobranitelji se nisu zadovoljili ovom pobedom, već su preduzeli mere da dodatno osiguraju stečene pozicije. U aprilu 1839. doneto je Ustrojstvo Državnog sovjeta koje je propisivalo da se ministri postavljaju na predlog Sovjeta i to iz reda državnih sovjetnika, čime je suspendovano kneževо ustavno pravo izbora ministara. Odredbom koja je Sovjetu dala pravo tumačenja zakona narušena je ustavna ravnoteža zakonodavnih činilaca na štetu kneza. Faktički razvlašćen, knez Miloš je nakon neuspelog pokušaja da bunom preokrene situaciju u svoju korist, početkom juna 1839. podneo ostavku i otišao iz Srbije.

Ustavom je ustanovljeno Ministarstvo unutrašnjih dela i određene nadležnosti ministra unutrašnjih dela: „Djela policije, Karantina, izdavanje nalog Knjažeski vlastima Okružija Zemaljski, upravljenije zavedenija obštepolezni i pošta; sodržanije velikih drumova; i izveršenije uredba kasatelno voinstva garnizona zemaljskog, sve ovo prinadležat' će Sanovniku, opredjelenomu za djela vnutrenja“.⁹ Popečiteljstvo vnutreni dela je Ustrojenijem centralnog pravlenija Knjažestva Srbskog od 29. maja 1839. podeljeno na tri odeljenja: policajno-ekonomičesko, karantinsko sa sanitetom i vojeno.¹⁰ Policajno-ekonomičeskom odeljenju koje je bilo nadležno za izvršenje i nadzor nad svime što se tiče zemaljskog poretka, mira i bezbednosti uopšte bila su podređena sva okružna načelstva (Srbija je ustavom bila administrativno podeljena na 17 okruga). Dužnosti ovog odeljenja bile su: izdavanje uputstava radi tačnosti izdavanja i pregledanja pasoša, istrebljivanje skitnica, besposličara i prosjaka, upravljanje opštekorisnim zavodima, podizanje, ustrojavanje i nadzor nad poštama, održavanje drumova i puteva i mostova u dobrom stanju, uređenje seoskih i varoških opština, kao i primanje i otpuštanje iz srpskog državljanstva. Karantinsko-sanitetsko odeljenje bilo je nadležno za preduzimanje svega što bi služilo odbrani i zaštiti narodnog života i zdravlja, a naročito: uvođenje, uređenje i nadzor nad karantinima protiv kuge, nadzor nad bolnicama, staranje o podizanju apoteka, postavljanju lekara i babica i sprečavanje prevara i zloupotreba sa lekovima. Vojeno odeljenje staralo se o izvršavanju uredbi koje se tiču zemaljske vojske zadužene za održavanje unutrašnjeg mira i poretka, kao i unutrašnje i pogranične bezbednosti.

Obavljanje policijskih poslova ustav je poverio okružnim i sreskim načelnicima sa njihovim policijama. Prema Ustrojstvu okružni načelstva i glavnim dužnostima sreskih načelnika iz 1839, okružni načelnik je radi obavljanja poverenih mu poslova imao jednog pomoćnika, jednog pisara, jednog kaznačaja (blagajnika) i određen broj činovnika; bio je dužan izvršavati naloge centralnih državnih organa koji se odnose na sva dela unutrašnje uprave i izveštaje slati ministru unutrašnjih dela. Sreski načelnik je sa jednim pisarom i određenim brojem pandura bio dužan čuvati sela od svakog napada, štiti narod od „zlohотnika, skitnica i razvrašteni“, pregledati pasoše svih lica koja ulaze ili izlaze iz sreza i nadzirati seoske (primiritelne) sudove; izveštaje o stanju u srezu slao je okružnom načelniku.¹¹

Policijske poslove obavljala su još i sela i opštine, čije su nadležnosti detaljnije propisane Ustrojenijem opština donetim u julu 1839. Opštine su bile podeljene u tri klase.

9 S. Stojičić, *Državnopravna istorija srpskog naroda, Istorijske sveske*, Niš, 2002, str. 146.

10 Policajno-ekonomičesko odeljenje imalo je načelnika, sekretara, protokolistu, registratora i dva stolonačelnika (koncipiste), karantinsko-sanitetsko načelnika, stolonačelnika, protokolistu i registratora, a vojno načelnik, stolonačelnik i protokolista koji je istovremeno i registrator. *Zbornik zakona i uredaba u Kneževini i Kraljevini Srbiji*, I, str. 38–57.

11 *Ustrojenije okružni načelstva i glavne dužnosti sreskih načelnika* u: Policijski zbornik zakona, uredaba i raspisa u Kraljevini Srbiji, Beograd, 1905, str. 6.

U prvoj klasi bila je beogradska opština čiji je predsednik ujedno bio i upravitelj varoši. Pored sudske vlasti, on je vršio i policijsku vlast sa personalom dodeljenim mu radi obavljanja poverenih mu poslova. Upravnik varoši bio je zadužen za očuvanje javnog reda i mira, lične i imovinske bezbednosti, opšteg zdravlja i čistote varoši.¹² Slične nadležnosti imali su i upravitelji opština druge klase (sve okružne varoši) i opština treće klase (sve seoske opštine).¹³

Abdikacijom kneza Miloša ustavobranitelji su se oslobodili svog najopasnijeg protivnika, ali ne i dinastije Obrenović. Miloša je na položaju kneza nasledio najstariji sin Milan, čija je bolest što ustavobraniteljima poslužila kao povod da obrazuju Namesništvo.¹⁴ Knez Milan je umro tri nedelje posle očeve abdikacije, a na presto je po redu nasleđa trebalo da dođe Milošev mlađi sin Mihailo koji se nalazio na očevom imanju u Vlaškoj. Pre povratka u zemlju knez Mihailo je pokušao da obezbedi rusku podršku za eventualnu izmenu pojedinih odredbi ustava i ustrojstva sovjeta, što mu nije pošlo za rukom, a kada je u aprilu 1840. stigao u Srbiju položaj ustavobranitelja je već bio učvršćen.

Tokom devetomesečne vladavine Namesništva ustavobranitelji su najpre finansijskim olakšicama zadovoljili narodne želje podnete na skupštini održanoj u junu 1839, a zatim su u narod uputili „ustavno-tolkovatelnu komisiju“ koja je pod izgovorom tumačenja ustava agitovala protiv Obrenovića. Posebnu pažnju ustavobranitelji su posvetili i pridobijanju vojske i činovnika u unutrašnjosti, te su u vreme Mihailovog dolaska u zemlju već imali snažnu struju svojih pristalica, što im je omogućilo da odmah stupe u borbu protiv mladog kneza. Na Skupštini sazvanoj radi objavljivanja berata o kneževom potvrđenju¹⁵ došlo je do oštrog sukoba, a nova agitacija protiv Mihaila razvila se i na narednoj Skupštini u julu 1840. povodom dolaska Portinog komesara određenog da izmiri kneza i ustavobranitelje.¹⁶

Svoj i inače nestabilan položaj knez Mihailo pogoršao je ukidanjem i izmenom finansijskih propisa pomoću kojih su ustavobranitelji stekli popularnost u narodu. Upravo će ove odluke biti najjače agitaciono oružje ustavobranitelja u podizanju naroda na bunu protiv režima kneza Mihaila. Istovremeno, proganjanjem pristalica svoga oca, knez Mihailo je dodatno podelio ionako oslabljene redove obrenovićevaca. Njegova pomirljiva politika rezultirala je lošim izborom najbližih saradnika,¹⁷ a nacionalna politika zameranjem Turcima. Kada prilike za bunu budu sazrele, Vučić će povesti vojsku iz Kragujevca u konačni obračun sa knezom, koja će se završiti zbacivanjem kneza prinuđenog da 26. avgusta 1842. napusti Srbiju.

12 Do 1867. godine, kada su Turci Srbima predali gradove, među njima i Beograd, reč „grad“ označavala je vojnu tvrđavu na Kalemegdanu, a reč „varoš“ označavala je civilni deo naselja.

13 D. Alimpić, *Istorijski razvitak policijskih vlasti u Srbiji 1793–1869*, Beograd, 1905, str. 96.

14 U Namesništvo su ušli naistaknutiji ustavobraniteljski prvaci, Toma Vučić-Perišić i Avram Petronijević, kao i Milošev brat Jevrem koji nije imao većih mogućnosti da učestvuje u odlučivanju. D. Stranjaković, *Vučićeva buna*, posebna izdanja SKA CXII, Beograd, 1936, str. 18–19.

15 Kada je Mihailo oglašen za kneza, Porta je bila voljna da mu prizna naslednost kneževskog dostojanstva smatrajući da to proističe iz berata izdatog knezu Milošu 1830, ali je na nagovor Vučića i Petronijevića prihvatila tumačenje da je to pravo ograničeno na potomstvo Miloševog najstarijeg sina, a kako ga Milan nije imao, pravo se njegovom smrću ugasio. J. Miličević, Narodne skupštine u Srbiji 1839–1843. godine, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, IV-1, 1957, str. 157–195.

16 D. Stranjaković, *Opus citatum*, str. 20–28.

17 U svojim pismima sinu Miloš je stalno isticao svoje rdavo mišljenje o Mihailovim ministrima. Primera radi, Miloša Bogičevića, pomoćnika ministra unutrašnjih dela, smatrao je običnim intrigantom. *Pismo Miloša Obrenovića knezu Mihailu Obrenoviću* od 7. februara 1841. Arhiv Srbije, Pokloni i otkupi, kutija CXXXVIII, 298.

Borba između kneza i ustavobranitelja koja je u početku Mihailove vladavine vođena na polju prava, nije mimoišla ni policijsku vlast. Najpre je izvršena intervencija u beogradskoj policiji, donošenjem Uredbe o dužnostima Uprave varoši Beograda. Za prestoničku policiju, koja je u Miloševo vreme iako još organizaciono neuobličena u zasebnu ustanovu¹⁸ imala poseban značaj zbog važnosti same varoši, i istovremeno bila podređena neposredno knezu,¹⁹ ustavobranitelji su bili veoma zainteresovani. Knez Mihailo je pod njihovim pritiskom naložio svom ministru unutrašnjih dela Cvetku Rajoviću da sačini detaljne odredbe o dužnostima upravitelja varoši Beograda,²⁰ posebno imajući u vidu da su mu kao bivšem upravitelju varoši Beograda zadaci ove službe bili dobro poznati.²¹ U jesen 1840. doneta je Uredba o dužnostima Uprave varoši Beograda u 30 tačaka,²² koja je sa izvesnim izmenama u pogledu davanja sve većih ovlašćenja upravniku, ostala na snazi u Srbiji tokom čitavog XIX veka.

2. Uredba o dužnostima Uprave varoši Beograda iz 1840. godine

Beograd je imao osobitu važnost u Srbiji, kako pre njenog uzdizanja u rang samoupravne Kneževine, tako i nakon toga. U njemu je od završetka Drugog srpskog ustanka 1815. do donošenja hatišerifa 1830. bilo sedište vrhovne turske uprave za ceo Beogradski pašaluk, a nakon priznanja prava Srbiji na nezavisnu unutrašnju upravu u njemu su ostali sultanov predstavnik i određeni broj turskih vojnika. Beograd je bio i važan međunarodni saobraćajni i trgovački čvor, a njegovom značaju doprinosila je i blizina austrijske granice. Sve to izdvajalo je Beograd od svih ostalih srpskih varoši, što je za iziskivalo detaljniju organizaciju i šire nadležnosti beogradske policije. Svestan toga i sam knez Miloš posvećivao je posebnu pažnju beogradskoj policiji, propisujući u nekoliko navrata i pravila za njen rad. Ni ustavobranitelji nisu propustili da donošenjem nekoliko propisa pravno uobličie prestoničku policiju. Knez Mihailo je 20. decembra 1841. u saglasnosti sa Državnim savetom rešio da se „Upraviteljstvo varoši Beograda ocepi od Primiritelnog suda i ono čisto po struci policajnoj dejstvuje“.²³ Punih godinu dana pre ovog ukaza kojim je Uprava varoši Beograda uzdignuta u rang državnog

18 B. Peruničić, *Beogradski sud*, Beograd, 1964, str. 505–506.

19 Po *Propisu po kome se Policija beogradska vladati i dužnosti svoje ispunjavati ima* od 13. aprila 1831. direktor beogradske policije zavisio je isključivo od kneza. Arhiv Srbije, Knjažeska kancelarija (KK), V, 88. Od ustanovljenja primiritelnih sudova na osnovu turskog ustava, beogradski primiritelni sud i varoška policija koordinirali su rad i funkcionisali zajedno, kao jedna institucija. Arhiv Srbije, Državni Savet, p. 62.

20 B. Peruničić, *Uprava varoši Beograda 1820–1912*, Beograd, 1970, str. 11.

21 Cvetko Rajović bio je direktor policije od 1831. do 1832, kada je upućen kao delegat ruskom caru i od 1835. do 1837, kada je postao ministar unutrašnjih dela. B. Bogdanović, *Dva veka policije u Srbiji*, Beograd, 2002, str. 27–30.

22 *Uredba* VN^o 1231/SN^o 857 od 1. novembra 1840. Arhiv Srbije, Ministarstvo unutrašnjih dela – Policajno odeljenje, XIII – 192 – 1840.

23 Od ovog izdvajanja Upravu varoši Beograda činili su upravitelj, dva policajca, pisar, četiri kvartalnika, jedan buljukbaša i jedanaest pandura. B. Bogdanović, *Opus citatum*, str. 30. Iz sačuvanih dokumenata vidi se da je već početkom 1847. godine Uprava varoši Beograda imala 66 članova. *Platnij spisak činovnika i služitelja Upraviteljstva varoši Beograda za mesec januar 1847. godine*, Istorijski arhiv Beograda (IAB), Uprava grada Beograda (UGB), 1847, kut. 8, br. 275. Krug delatnosti Uprave varoši Beograda širio se sa porastom ekonomske, vojničke i političke snage Srbije, a paralelno sa tim uvećavao se njen personal. Već 1849. godine Uprava je u svom sastavu imala: upravitelja, četiri člana (poručnika), sekretara, dva pisara, kaznačēja (blagajnika), dva praktikanta, pet kvartalnika, buljukbašu, apsandžiju, osamdeset pandura pešaka i pet pandura konjanika. Deset godina kasnije, oko 1860. godine, Uprava se sastojala od: upravitelja, sekretara, šest članova, inženjera, fizikusa (lekara), kaznačēja, osam pisara, terdžumana (prevodioca), sedam praktikanata, šest kvartalnika, dvanaest prepisčika, 120 žandarma, petnaest konjanika i deset građanskih služitelja. B. Peruničić, *Opus citatum*, str. 14–15.

nadleštva,²⁴ uzakonjena je Uredba kojom su detaljno regulisane dužnosti upravitelja varoši Beograda. Značaj ove uredbe iziskuje bližu analizu njene sadržine na način koji omogućava spoznaju o stepenu razvitka ustavobraniteljske pravne svesti. Upravo zbog toga se odredbe Uredbe analiziraju redom, bez intervencija koje bi bile u skladu da današnjom pravničkom sistematikom.

U prvoj tački Uredbe propisano je da je osnovna dužnost beogradske policije „da u varoši održava red, mir i bezbednost“. Ovu osnovnu policijsku dužnost upravnik varoši obavljao je uz pomoć personala koji mu je bio na raspolaganju, a koji su u vreme donošenja ovog propisa činili dva policajca, četiri kvartalnika, jedan buljukbaša i jedanaest pandura.²⁵

Drugom tačkom Uredbe policiji varoši Beograda stavljeno je u dužnost „da lopove i zločince hvata i predaje nadležnom sudu“. Ovom odredbom potvrđeno je već ranije izvršeno razgraničenje izvršne i sudske vlasti,²⁶ u smislu da je policija bila nadležna za hvatanje počinilaca kažnjivih dela čije je kažnjavanje bilo u isključivoj nadležnosti suda.

Treća i četvrta tačka Uredbe praktično su određivale funkciju beogradske policije kao tajne političke policije. Najpre je u trećoj tački propisano da je policija varoši Beograda dužna „da otkriva i sprečava tajne organizacije i društva“, a u četvrtoj tački predviđena je obaveza beogradske policije „da vodi nadzor nad svim strancima i došljacima, prati njihovo kretanje i snabdeva ih sa pasošem“.

U petoj tački Uredbe propisana je dužnost beogradske policije „da motri, da niko ne primi pod svoju strehu ili na konak, slugu i besposličara, koji nema odpusno pismo gazde kod koga je poslednji put služio, ili pak bilet policijski“. Ova odredba iz današnje perspektive može delovati suvišna, ali se njeno opravdanje nalazi u ondašnjim prilikama. Naime, funkcija „varoških policajaca“ (gradskih policajaca) ustanovljena je 1828. godine na zahtev beogradskih trgovaca i zanatlija za većom ličnom i imovinskom bezbednošću. Esnaf varoši Beograda su u oktobru 1827. godine molili kneza Miloša da odobri rad varoškom policajcu Tanasiju Mitroviću, sa kojim bi se opština pogodila da obavlja taj posao za 50 groša mesečno. Uvažavajući ovaj zahtev knez je 16. maja 1828. godine naredio uspostavljanje naročite policije u Beogradu, koju su činila trojica policajaca i varoški kmet (tzv. policajmajstor) kome su na raspolaganju bili i turski noćni čuvari.²⁷ Stalne žalbe trgovaca na slabu revnost ovih turskih čuvara rezultirale su ukidanjem ove službe, umesto koje je uvedeno prvo ulično osvetljenje (deset fenjera raspoređenih po varoši) i angažovan veći broj srpskih pandura koji su redovno patrolirali po varoši. Dakle, pošto je svoj postanak praktično „dugovala“ upravo esnafima, beogradska policija je i kasnije zadržala ovu izvornu funkciju.

Šestom tačkom Uredbe bilo je propisano da se sluge moraju zaposliti u roku od pet dana od dana dolaska u Beograd, a u protivnom „policija će svakom od njih odrediti još jedan rok, pa ako ni posle toga roka ne bi pronašao posao, biće prognan“. Ova odredba u suštini je bila preventivnog karaktera, pošto je za cilj imala sprečavanje po-

24 Upraviteljstvo varoši Beograda bilo je smešteno na tadašnjem Dorćolu, u dnu Velike pijace, u današnjem Studentskom parku na mestu gde je Prirodno-matematički fakultet. S. Velmar-Janković, *Dorćol*, Beograd 1986, str. 47.

25 U vreme donošenja Uredbe upravnik varoši Beograda bio je major Mladen Žujović, koji je tu funkciju obavljao od 24. septembra 1840. do 1. januara 1842. godine. B. Peruničić, *Opus citatum*, str. 17.

26 Razgraničenje izvršne i sudske vlasti prvi put je izvršeno već pomenutim *Propisom po kom se Policija beogradska vladati i dužnosti svoje ispunjavati ima* od 13. aprila 1831.

27 Ove turske noćne čuvarke, tzv. pazvante, lokalni trgovci plaćali su 20–30 para po dućanu da čuvaju čaršiju „kako od vatre, tako i od svake opasnosti“. *Policija*, br. 6 od 15. marta 1914, str. 161.

jave besposlenih lica koja bi u nedostatku sredstava za obezbeđenje osnovnih životnih potreba mogli pribeći vršenju kažnjivih dela. U vezi sa njom, a u istom cilju, sedma tačka Uredbe stavljala je u dužnost beogradske policiji da „budno motri na badavdžije i razne skitnice“.

U osmoj tački Uredbe naloženo je policiji da hapsi „džandrljive i neobuzdane pijanice“ i predaje ih „sudu na kaštigu“. Ova odredba razumljiva je ako se ima u vidu da je i Beograd, iako prestonica, bio varoš u kojoj je još uvek preovladavao patrijarhalni moral na čije je oblikovanje bitno uticala crkva kao institucija. Iako je pijanstvo smatrano društveno neprihvatljivim ponašanjem sa stanovišta državne vlasti ono se moglo tolerisati do određenje granice, odnosno do trenutka kada postane uzrok društveno opasnog ponašanja. Naredbom da policija pomenuta lica predaje sudu na kažnjavanje ponovo je naglašeno razdvajanje izvršne i sudske vlasti.

Devetom tačkom Uredbe određeni su sastav i nadležnosti noćnih straža, uspostavljenih u cilju sprečavanja noćnih provala i krađa. Ove noćne straže, prema Uredbi, imale su biti sačinjene od „poverljivih žitelja“ i prolaziti „varoškim sokacima“. One su bile ovlašćene da, uz sadejstvo policije, „svako sumnjivo lice liše slobode, imalo ono fenjer ili nemalo“, a zatim takvo lice „predavati sudu na isleđenje“. Od učešća u ovim noćnim patrolama bili su izuzeti učitelji, sveštenici, činovnici, apotekari i članovi primiritelnih sudova. Istovremeno, desetom tačkom Uredbe propisano je da „stalne straže, sastavljene od pandura, čuvaće glavnu čaršiju od noćnih pohara“.

U jedanaestoj tački Uredbe predviđena je nadležnost beogradske policije u domenu ophođenja i vladanja građana varoši: „Policija će upućivati žitelje da prema varoškim kmetovima, činovnicima, sveštenstvu i starijim ljudima uopšte budu predusretljivi“, a isto tako će „u korenu suzbijati blud, razvrat, prostituciju, psovanje i lenjstvovanje“. I ova odredba je svoje izvorište imala u tradicionalno-patrijarhalnom moralu onovremenog srpskog društva.

Dvanaestom tačkom Uredbe propisane su dužnosti beogradske policije u funkciji sprovođenja u život Uredbe protiv požara.²⁸ Određeno je da će policija u sporazumu sa turskim vlastima nastojati: „da ljudi sa upaljenim lulama sokakom ne idu“, „da se vatre po sokacima, u mangalama ili po avlijama (na prelu) ne raspaljuju“, „da svaki vlasnik na svojoj bini (zgradi) odžak zidani ima i da zgrade ne budu pokrivene trskom ili krovinom“, kao i „da se deca vatrom ili barutom ne igraju, a fišekdžije sa svojim radnjama da budu izvan varoši“.

U trinaestoj tački Uredbe propisane su nadležnosti varoške policije u pogledu trgovine: „Policija će voditi kontrolu nad svim vrstama mera – kantar, aršinu, rifu, itd., koje moraju biti ispravne i snabdevene žigom Uprave varoši“. Dalje, „paziće da meso, hleb, zemičke, riba, voće i drugi proizvodi po radnjama i na pijacama budu sveži i dobrog kvaliteta“, a „nesavesne prodavce i prekupce privodiće sudu radi kažnjavanja“. Najzad, „ona će takođe motriti na ispravnost novca u opticaju“. Ove dužnosti razumljive su u kontekstu postanka beogradske policije, kao i njena dužnost propisana četrnaestom tačkom Uredbe: da pohvata i preda sudu na odgovornost prodavce i zanatlije koji bi

28 *Uredbu za gašenje požara* od 7. novembra 1834. propisao je ministar unutrašnjih dela Đorđe Protić po nalogu kneza Miloša, a njene odredbe o organizaciji gašenja požara u srpskim varošima, palankama i većim mestima imale su karakter preventive od požara.

„dogovorno pokušali da privremeno skriju proizvode, da bi ih kasnije uveli u promet i podigli im cene“.

Petnaestom tačkom Uredbe propisano je da „ako bi mehandžije pogrešno merile i varale goste prilikom naplaćivanja jela i pića, policija će im zatvoriti mehanu i predati ih sudu, pa kako on odluči“. S obzirom na broj kafana u Beogradu, a naročito imajući u vidu njihov značaj u društvenom životu varoši, razumljiv je interes državne vlasti da one posluju po propisanim pravilima i dobrim običajima.

U šesnaestoj tački Uredbe propisane su nadležnosti policije u oblasti zdravstvene zaštite žitelja varoši: „Posredstvom varoških kmetova i okružnog lekara, policija će češće pregledati pića po mehanama, pa ukoliko pronade da su pokvarena i štetna po čovečje zdravlje predaće vlasnika ovih proizvoda sudu i mehanu mu zatvoriti do izricanja presude“. Takođe u cilju zaštite zdravlja stanovnika i posetilaca Beograda, sedamnaestom tačkom Uredbe povereno je policiji varoši da se „zajedno s policijom i opštinarima“ stara o čistoći sokaka i avlija, radi čega „zahtevaće od svakog kućnog starešine da održava čistoću do polovine sokaka, u pravcu dokle mu plac njegov zahvata“. U nedostatku organizovane službe zdravstvene zaštite kakvu poznaju moderne države, u uslovima kada su zarazne bolesti bile relativno česta pojava, održavanje čistoće bila je osnovna preventivna mera koju su svi morali ispunjavati.

Osamnaestom tačkom Uredbe propisano je da su slučaj iznenadne, „naprasne“ smrti nekog lica ukućani dužni da odmah prijave policiji „koja će poslati doktora i jednog svog člana da ispitaju uzroke smrti, o čemu će zatim upravitelj varoši izvestiti Popečiteljstvo unutrašnjih dela“. I ova odredba je u suštini imala isti cilj kao prethodna – predohranu od potencijalne zaraze. Na ovakav zaključak upućuje propisana obaveza upravnika varoši da o svakom takvom slučaju obavesti Ministarstvo unutrašnjih dela.

Beogradska policija takođe je, prema devetnaestoj tački Uredbe, bila dužna „da na osnovu izveštaja varoškog lekara zabrani prodaju otrovnih materija i apotekarima naloži vođenje posebnog protokola u kome će beležiti: kome su i kad prodali otrovni es-pap“. Ova odredba uneta je u Uredbu u cilju sprečavanja zloupotreba otrovnih materija koje su, slično kao i danas, mogle pod određenim uslovima biti legalno korišćene za lečenje određenih bolesti.

Dvadesetom tačkom Uredbe propisano je da „upravitelj policije će naročito obratiti pažnju na žene koje vanbračno zatrudne, pa postoji opasnost da začetak utamane, ili novorođenče liše života“, koje treba da „odma uputi okružnom sudu i o tome izvesti Popečiteljstvo unutrašnjih dela“. Na unošenje ove odredbe u Uredbu ponovo je uticao javni moral, u ovom slučaju formiran na osnovu stava crkve koja nije tolerisala vanbračne zajednice, ali se protivila eliminaciji deteta začetog/rođenog iz takve zajednice.

U dvadeset i prvoj tački Uredbe propisano je: „policija će nastojati da opštini omogućiti nesmetano rukovođenje njenim dobrima i da ista dobra svi žitelji jednako uživaju“. Ovom odredbom je praktično beogradskoj policiji stavljeno u dužnost da sprečava svako neovlašćeno korišćenje opštinskih dobara na jednoj, i obezbedi da ih koriste sva ovlašćena lica, na drugoj strani.

Dvadeset i druga tačka Uredbe propisuje da je Uprava varoši Beograda dužna „da ima uvid u sve što se u varoši događa i da o tome podnosi raport Popečiteljstvu unutrašnjih dela svakih petnaest dana“, a „u slučaju nemira i sličnih događaja, ona će od-

mah izveštavati Popečiteljstvo, ne čekajući protek vremena od petnaest dana“. U prvom delu ove tačke sadržana je generalna odredba o obavezi policije da u svakom trenutku zna šta se u varoši događa, a u drugom delu propisana je obaveza upravnika varoši da o stanju u varoši izveštava Ministarstvo unutrašnjih dela (redovno dva puta mesečno ili vanredno kada situacija to zahteva).

U dvadeset i trećoj tački Uredbe propisane su nadležnosti upravnika varoši Beograda u izbornom procesu. U tom smislu, upravitelj varoške policije će „paziti da izbor varoških kmetova bude po volji većine, ali ne mešajući se u sam izbor“, a izabrane kmetove će potvrđivati dekretom koji će im predavati tek kada pred parohom i stanovnicima opštine polože Uredbom propisanu zakletvu: „Ja (ime rekavši) zaklinjem se bogom živim, da ću knjazu i otečestvu veran biti, da ću dužnosti zvanija moga sveto i nerušimo ispunjavati, ustava, zakona i uredbi zemaljski pridržavati se i svim silama nastojati da ij se i so varošani moji tačno pridržavaju; dalje, svega onoga kloniti se što bi na štetu pojedini lica ili celog obščestva išlo. I, najposle, da ću truditi se da među celim obščestvom mir, ljubav i soglasije carstvuje – tako da mogu dati odgovor na strašnom njegovom sudu, Amin!“.

Prema tački dvadeset i četvrtoj Uredbe, iako upravitelj varoši Beograda stoji neposredno pod Popečiteljstvom unutrašnjih dela, on je dužan „i naloge ostalih struka i popečiteljstava ispunjavati, u koliko ne bi prekoračili krug njihove delatnosti“. Međutim, „upravitelj se ne sme udaljiti od svog mesta na poziv ma kojeg popečiteljstva, državnog saveta ili samog vrhovnog kneza, dok za to ne dobije odobrenje Popečiteljstva unutrašnjih dela“, odnosno „može napustiti svoje mesto samo u slučaju sudskog poziva“. Dakle, upravitelj varoši Beograda dužan je ispunjavati naloge svih državnih nadležstava pod uslovom da njihovo izvršenje ne prevazilazi okvire njegove nadležnosti, ali je za svoj rad odgovoran isključivo resornom Ministarstvu bez čijeg se odobrenja ne sme udaljiti sa svog mesta bez obzira sa kog mesta bio pozvan (izuzetak je sudski poziv).

Dvadeset i petom tačkom Uredbe uopšteno je određeno da će upravitelj „neposredno sarađivati sa okružnim sudovima, kako po delima krivičnim, tako i po delima parničnim“. Ova odredba odražava ustavobraniteljsku svest o tome da razgraničenje izvršne i sudske vlasti ne znači istovremeno i njihovo potpuno odvajanje, odnosno svest da je i u uslovima nezavisnosti ove dve vlasti neophodna koordinacija rada policije i sudova.

U tački dvadeset i šestoj Uredbe propisana je tipična policijska dužnost upravitelja: „Čim bi saznao ili samo našao za zle namere nekoga, ili već izvršeni zločin, upravitelj će odmah takva lica hvatati i predavati sudu na isleđenje“. Osim hapšenja izvršilaca kažnjivih dela, upravitelj varoši bio je ovlašćen da hvata i lica za koja je postojao i najmanji stepen sumnje da su nameravala da počine kakvo kažnjivo delo. Ova odredba je očigledno otvarala mogućnost širokih zloupotreba, a kakva-takva garancija nađena je u obavezi da uhapšene predaje sudu koji je sprovodio istragu.

Dvadeset i sedmom tačkom Uredbe ponovo je posebno naglašeno razgraničenje između izvršne i sudske vlasti: „Upravitelj se neće mešati u presude sudova, a svakog parničara upućivaće nadležnom sudu, bez obzira da li su izvršiocima dela sa područja varoši ili iz nekog drugog mesta“.

U dvadeset i osmoj tački Uredbe sadržan je pokušaj da se rad beogradske policije liši eventualnih zloupotreba i obezbedi poštovanje lične slobode: upravitelj „ne sme

nijednog zločinca držati u zatvoru duže od 24 časa, nego će ga što pre predati sudu“. U situaciji kada se saznanje o činjenicama vezanim za izvršenje određenog kažnjivog dela (u slučaju da počinitelj nije uhvaćen na delu i da nema svedoka) moglo dobiti samo od osumnjičenog, priznanje je smatrano krunskim dokazom. Istovremeno, pod uticajem ideja Francuske revolucije, počelo se voditi računa i o načinu na koji je to priznanje dobijeno, te su tortura i svako drugo mučenje u svrhu iznuđivanja priznanja bili isključeni. Svesni neizgrađenosti građanske svesti društva u mladoj srpskoj državi iznikloj ispod petovekovnog taloga turskog ropstva pod knezom Milošem koji je za osnov svoje vladavine uzeo načelo samodržavlja, ustavobranitelji su pokušali da ograničavanjem vremena koje osumnjičeni može provesti u pritvoru umanje mogućnost da se do priznanja dođe nedozvoljenim načinom.

Dvadeset i devetom tačkom Uredbe propisana je nadležnost policije u privatno-pravnim odnosima građana. U slučaju da neki kućni starešina umre u varoši Beogradu, a nije ostavio testament ni punoletnog naslednika, „policija će odmah izvršiti popis imovine i obezbeđenje imanja, pa o tome izvestiti sud“. Ovaj iskorak iz domena javnopravnih policijskih ovlašćenja može se objasniti činjenicom da je proces izgradnje modernih državnih institucija u Srbiji u vreme donošenja ove Uredbe bio tek u začetku, te je obezbeđenje imovine lica umrlog bez naslednika (testamentarnog ili zakonskog) do odluke suda najlogičnije bilo poveriti policiji koja je prva saznavala za takav slučaj.

Najzad, u tridesetj tački Uredbe predviđeno je da će „po pitanju izdavanja pasoša za strane države i odnose sa inostranim vlastima i podanicima“ upravitelj dobijati uputstva od Početeljstva unutrašnjih dela. Imajući u vidu nesigurnost položaja još uvek mlade Kneževine, pitanja izdavanja tzv. zagrančnih pasoša, odnosno pasoša koji su izdavani srpskim državljanima radi putovanja u inostranstvo, kao i kontrole boravka i kretanja stranih državljana u Srbiji, bila su izvanredno značajna, posebno u gradu u kome su ta kretanja bila najživlja. U uslovima u kojima je bilo kakva pogreška mogla izazvati diplomatski incident međunarodnih razmera, bilo je nužno ograničiti nadležnosti upravnika varoši Beograda odredbom po kojoj je on u ovim poslovima imao postupati po uputstvima nadležnog Ministarstva.

Iz sačuvanih arhivskih dokumenata vidi se da je okvir nadležnosti Uprave varoši praktično bio širi nego što je predviđala Uredba iz 1840. godine i da je zasecao gotovo u sve pore društvenog života varoši.²⁹ Tako se Uprava brinula o redu i miru, o ličnoj i imovinskoj bezbednosti građana, vodila nadzor nad sumnjivim licima, putnicima, strancima i besposličarima, brinula se o bezbednosti saobraćaja i ispravnosti puteva, sokaka, ćuprija i kaldrme, pratila ispravnost rada mehandžija, kafedžija, kasapa i trgovaca, brinula o urednosti trgova i cenama proizvoda, učestvovala u rešavanju sporova između poverilaca i dužnika, popisivala i obezbeđivala imovinu umrlih i lica palih pod stečaj, suzbijala nemoral, pazila na ispravnost vodovoda, javnih česmi i uličnog osvetljenja, usmeravala razvitak naselja, preduzimala mere zaštite od požara, suzbijala svađe, nemire i bune, starala se o zdravlju građana i javnoj higijeni, izdavala naredbe o redu i poretku u varoši, izvršavala sudske odluke, brinula se o zatvoreniciima, vršila popis državnih i privatnih dobara na zahtev nadređenih vlasti, prikupljala državne prihode

²⁹ Sadržinu ovih dokumenata nije moguće izneti u radu ovog obima, ali je dovoljno samo pomenuti da je još Beogradski magistrat u Miloševo vreme bio odlučio da policija „radi održavanja poretka i mira šalje po jednog svog činovnika i po dva pandura na sve skupove, na balove i zabave, koji se u varoši održavaju. Nikola Tasić, *Istorija Beograda*, 2. Devetnaesti vek, „Poslednje godine vlade kneza Miloša Obrenovića“, Beograd 1995, str. 110.

od stanovništva, učestvovala u deobi varoških placeva za podizanje kuća na Vračaru, oko Batal-džamije, po Sava-mahali, Paliluli, Terazijama, pokraj bare Venecije, i najzad, vodila raznovrsnu prepisku – podnosila izveštaje nadležnim organima državne uprave i činila brojne predloge iz kruga svoje delatnosti. Iz sadržine pomenutih dokumenata jasno je da su Upravom varoši Beograda rukovodili istaknuti ljudi u koje su vladalac i vrhovna državna uprava imali naročito poverenje, što je svakako bila posledica već istaknutog značaja ovog nadležstva.

Zaključak

Ministarstvo unutrašnjih dela je u novovekovnoj Srbiji imalo nezamenljivu ulogu kako na polju ideologije i politike, tako i na polju administracije, ekonomije i socijalne politike. Praktično, sve do šezdesetih godina XIX veka delatnost ovog Ministarstva izjednačavana je sa celokupnom unutrašnjom upravom. U procesu izgrađivanja ustanova mlade srpske države posebna pažnja posvećivana je policiji, a u okviru nje je beogradska policija zbog naročitog značaja same varoši bila predmet posebnog interesovanja vrhovne državne uprave. Još je knez Miloš Obrenović prepoznao mnogostruku važnost beogradske policije i, iako nesklon bilo kakvim pisanim pravilima, njen rad regulisao donošenjem nekoliko propisa. Političko-policijski sistem koji je knez Miloš stvorio kombinovanjem tradicionalnih i savremenih elemenata nasledili su ustavobranitelji nakon njegove abdikacije. Faktički već izgrađenu beogradsku policiju ustavobranitelji su preuzeli uz intervenciju usmerenu na njeno izuzimanje iz kneževine nadležnosti i podređivanje resornom Ministarstvu unutrašnjih dela. Ova intervencija izvršena je donošenjem Uredbe o dužnostima upravitelja varoši Beograda 1840. godine, kojom je regulisan delokrug rada beogradske policije, a čija je suština bilo preuzimanje ovog nadležstva izuzetno značajnog za održanje uspostavljenog poretka. U prilog ovakvom zaključku idu i događaji iz 1858. godine u vezi sa održavanjem čuvene Svetoandrejske skupštine koja će okončati period ustavobraniteljske vladavine i vaspostaviti dinastiju Obrenović. U sklopu svoje široke zakonodavne aktivnosti u cilju pretvaranja Srbije od Miloševe apsolutne monarhije sa ideologijom XVIII veka u modernu državu putem izgradnje institucija pravne države, ustavobranitelji su 1841. godine formalno sankcionisali izdvajanje Uprave varoši Beograda u zasebno državno nadležstvo. Međutim, ideje francuske revolucije o modernoj građanskoj državi teško su mogle biti ostvarene u zemlji bez izgrađenog građanskog društva. Posledica je bilo sporo prerastanje policijske u pravnu državu, te je uprkos nastojanjima ustavobranitelja, pa i kasnijoj političkoj nadgradnji, sistem uspostavljen još u vreme prve vladavine kneza Miloša iskorišćavan tokom čitavog XIX veka bez većih promena, usavršavanja i ulaganja. Uredba o dužnostima upravnika varoši Beograda iz 1840. godine upravo se i mora analizirati u okviru društveno-političkih prilika u onovremenoj Srbiji. Posmatrana na ovaj način, kao deo celine pravnih propisa kojima je tada vladajuća politička elita uređivala izvršnu vlast, Uredba potvrđuje zaključak da su ustavobranitelji mnogo postigli u smislu formalnog ozakonjivanja uzvišene policijske vlasti nad narodom, ali su usled objektivno ograničavajućih činilaca slabo razvili sistem kontrole aparata izvršne vlasti. Istovremeno, donošenje Uredbe kojom se rad policije varoši Beograda stavlja u pravne okvire samo dve godine nakon donošenja najvišeg pravnog akta Kneževine Srbije, potvrđuje zaključak o značaju prestoničke policije.

Literatura

1. Alimpić, D; *Istorijski razvitak policijskih vlasti u Srbiji 1793–1869*, Beograd 1905.
2. Bogdanović, B; *Dva veka policije u Srbiji*, Beograd, 2002, str. 27–30.
3. Velmar-Janković, S; *Dorćol*, Beograd 1986,
4. Jovanović, V; *Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije (1882–1903)*, doktorska disertacija u rukopisu, odbranjena na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2005.
5. Kandić, Lj; *Ustav od 1838. godine („Turski ustav“)*, u *Ustavi Kneževine i Kraljevine Srbije 1835–1903*, SANU Izvori srpskog prava VIII, Beograd, 1988, str. 61–79.
6. Ljušić, R; *Kneževina Srbija 1830–1839*, Beograd 1988, str. 221.
7. Milićević, J; *Narodne skupštine u Srbiji 1839–1843. godine*, Zbornik Filozofskog fakulteta, IV-1, 1957, str. 157–195.
8. Milosavljević, B; *Uvod u policijske nauke*, Beograd 1994.
9. Peruničić, B; *Beogradski sud*, Beograd, 1964.
10. Peruničić, B; *Uprava varoši Beograda 1820–1912*, Beograd, 1970.
11. *Pismo Miloša Obrenovića knezu Mihailu Obrenoviću* od 7. februara 1841. Arhiv Srbije, Pokloni i otkupi, kutija CXXXVIII, 298.
12. *Platniji spisak činovnika i služitelja Upraviteljstva varoši Beograda za mesec januar 1847. godine*, Istorijiski arhiv Beograda (IAB), Uprava grada Beograda (UGB), 1847, kut. 8, br. 275.
13. *Policija*, br. 6 od 15. marta 1914.
14. *Propis po kome se Policija beogradska vladati i dužnosti svoje ispunjavati ima* od 13. aprila 1831. Arhiv Srbije, Knjažeska kancelarija, V, 88., up. i Državni Savet, p. 62.
15. Stojičić, S.; *Borbe za skupštinski sistem u Srbiji 19. veka*, objavljeno u *Srbija 1804–2004*, Niš, 2005, str. 89–131.
16. Stojičić, S; *Državnopravna istorija srpskog naroda, Istorijske sveske*, Niš 2002.
17. Stranjaković, D; *Vučičeva buna*, posebna izdanja SKA CXII, Beograd, 1936, str. 18–19.
18. Tasić, N; *Istorija Beograda*, 2. Devetnaesti vek, „Poslednje godine vlade kneza Miloša Obrenovića“, Beograd 1995.
19. *Uredba za gašenje požra* od 7. novembra 1834, Novine Srbske, br. 1 od 5. januara 1835.
20. *Uredba VN^o 1231/SN^o 857* od 1. novembra 1840. Arhiv Srbije, Ministarstvo unutrašnjih dela – Policajno odeljenje, XIII – 192 – 1840.
21. *Ustrojenije okružni načelstva i glavne dužnosti srezskih načelnika* u: Policijski zbornik zakona, uredaba i raspisa u Kraljevini Srbiji, Beograd 1905.
22. *Ustrojenije centralnog pravlenija Knjažestva Srbskog od 29. maja 1839.* u: Zbornik zakona i uredaba u Kneževini i Kraljevini Srbiji, I, 38–57.

THE BELGRADE TOWN POLICE
IN THE PERIOD OF THE ESTABLISHMENT OF
THE CONSTITUTIONALISTS' GOVERNMENT

Ivana Krstic Mistrizdelovic

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Miroslav Radojicic

Doctoral School on Safety and Security Sciences
Óbuda University, Budapest, Hungary

Summary

Prince Mihailo Obrenovic took over the administration of the country in the significantly altered the constitutional situation, created by the adoption of the Constitution of 1838 and the departure of Serbian Prince Milos 1839. Constitution ensured the supremacy of the State Council as an oligarchic body of the prince in the adoption of new legislation expanded and contrary to the constitution. Gradual narrowing and even abolishing competences of prince in the legislative and executive branches Constitutionalists are aimed to ensure the constitutionally established order. One of the measures taken to this aim was the adoption of regulations by which the Belgrade police under the control of Constitutionalist Party. The Belgrade police which in the time of Miloš rule was subordinated directly to the prince, by the Decree of 1840 came under the jurisdiction of the competent ministry. The contents of the this Decree that remained in Serbia in force throughout the nineteenth century shows how wide was the scope of its work. Specifically, the Board took care of law and order, personal safety or property of citizens, conducted surveillance of suspicious persons, travelers, foreigners and idles, worried about traffic safety and the safety of roads, alleys, and cobblestone bridge, followed the proper operation of the innkeepers, butchers and traders worried about neatness squares and product prices, participated in the settlement of disputes between creditors and debtors, secured and numbered the property of deceased persons and fallen into bankruptcy, suppress immorality, watch the correctness water supply, public fountains and street lighting, directing the development of settlements, undertook measures to protect against fire, suppressing the fights, riots and rebellions, took care of the health of citizens and public hygiene, issued an order on line and order in the town, enforce court decisions, took care of the prisoners, carried a list of public and private property at the request of his superiors authorities , state revenues collected from the population, participated in the division of the borough plots for raising houses in the area of Batal mosque, in Sava-waving, Palilula, Terazije, past ponds Venice, and finally led to a variety of correspondence – submitted reports to the competent organs of the state administration and consisted of a number of proposals from the circle of their activity. On

the other hand, the Decree on the duties of the administration of the City of Belgrade in 1840 must be seen as part of a comprehensive legislative activities Constitutionalist aimed at establishing a highly branched and durable state organization. As part of the whole legal regulations governing the then ruling political elites govern executive, Regulation confirms the conclusion that the Constitutionalist have achieved a lot in terms of formal legislate lofty police power over the people, but failed to sufficiently develop the system control apparatus of executive power. In addition to subjective, there are objective factors that limited Constitutionalist efforts in this direction. Ideas of modern civil state objectively could not be quickly accepted in the still traditional-patriarchal Serbian society.